

Dr. JERZY JELLINEK
PROF. UNIWERSYTETU HEIDELBERSKIEGO

OGÓLNA NAUKA O PAŃSTWIE

*KS. II. NAUKA O PAŃSTWIE
Z PUNKTU WIDZENIA SPOŁECZNEGO*

*KS. III. NAUKA O PAŃSTWIE
Z PUNKTU WIDZENIA PRAWNEGO*

Z TRZECIEGO WYDANIA NIEMIECKIEGO

PRZEŁOŻYLI

*Dr. MARJA BAŁSIGIEROWA i
MIECZYŚŁAW PRZEDBORSKI*

**Kolekcja
Emila Kornasia**

*WARSZAWA—1924.
NAKŁADEM KSIĘGARNI F. HOESICKA*

SPIS RZECZY.

Księga druga

Ogólna nauka o Państwie z punktu widzenia społecznego.

Rozdział piąty. Nazwa państwa	Str. 2—8
Terminologja grecka, rzymska, średniowieczna. Powstanie pojęcia państwa. „Staat” jego wieloznaczność aż do czasów najnowszych. Inne określenia.	
Rozdział szósty. Istota państwa	8—50
I. Rodzaje poznawania państwa	8—12
Objektywny i subiektywny sposób rozpatrywania.	
II. Poszczególne teorie państwa	12—40
A) Teoria o przewadze obiektywnego bytu państwa.	
1) Państwo jako fakt	12—13
2) Państwo jako stan	13—15
3) Państwo utożsamione z jednym z jego pierwiastków	15—18
4) Państwo jako naturalny organizm	18—19
B) Teoria o przewadze obiektywnego bytu państwa	19—30
1) Państwo jako organizm duchowo-moralny.	19
Nauka ta istniała już w starożytnej i średniowiecznej nauce o państwie. Prawo naturalne przeczy jej. Ponowne uznanie jej przez historyczną szkołę prawną. Nowsze nauki o państwie, jako o wyższym organizmie. Teoria organiczna, jako przeciwieństwo indywidualistycznej. Niemożność zadowalającego objaśnienia pojęcia organizmu. Badanie obiektywnego bytu organizmu wogóle	
Analiza hipotezy organologicznej	19—21
2) Państwo jako jedność zbiorowa i związkowa	21—27
	27—30

Według pojęć starożytnych, średniowiecznych i na podstawie prawa naturalnego. Według badaczy nowoczesnych: Gierkego, Bernatzika, Haenela. Teoria ta daje tylko pojęcie nadrzędne.

C) Prawna teoria państwowa. Państwo jako pojęcie prawne	30—41
---	-------

Przez pojęcie prawne nie dochodzi się do poznania realnego bytu państwa, zachodzi konieczność badania poszczególnych teorii prawnych z punktu widzenia dzisiejszej nauki publicystycznej. Są trzy możliwości prawnego ujmowania państwa.

1) Państwo jako przedmiot. Państwo jako zakład	32—33
2) Państwo jako stosunek prawny	33—34
3) Państwo jako podmiot prawa. Teoria jedności	34—40

Przegląd teorii państwa. Próby wyjaśnienia mogą być bądź to indywidualistyczno-atomistyczne, bądź też kolektywistyczno-universalistyczne.

III. Rozwój pojęcia państwa	41—49
---------------------------------------	-------

1) Społeczne pojęcie państwa	41—49
--	-------

Nauki społeczne to nauki o stosunkach ludzkich oraz ich skutkach zewnętrznych. Państwo jest funkcją ludzkiej społeczności, nie zaś tworem naturalnym. Istnieje w stosunkach woli. Zasada jedności jest żądaniem naukowym. Jedności przestrzenne, czasowe, przyczynowe i formalne

41—44

Jedność państwowa jest jednością teleologiczną, zorganizowaną (związkową) Definicja państwa

44—49

2) Prawne pojęcia państwa	49—56
-------------------------------------	-------

Państwo jest podmiotem prawa, według bliższego określenia — korporacja.

Rozdział siódmy. Nauka o uzasadnieniu państwa	51—95
--	--------------

I. Zagadnienie	51—53
--------------------------	-------

Kwestja o przyczynie powstania państwa ma znaczenie praktyczne. Różne drogi jej rozwiązania. Pięć rodzajów uzasadnienia państwa.

II. Poszczególne teorie	53
-----------------------------------	----

1) Religijno-teologiczne uzasadnienie państwa	53—59
---	-------

Historja tej nauki jest na usługach różnych stronnictw politycznych. Cel jej chybiony.

2) Teoria władzy	59—63
----------------------------	-------

Jej historja oraz jej krytyka. Charakter jej burzycielski w stosunku do państwa.

3) Prawne teorie państwa	59—83
------------------------------------	-------

a) Uzasadnienie państwa na podstawie prawa rodzinnego, teoria patriarchalna	59—65
---	-------

b) Teoria patrymonjalna	65—67
-----------------------------------	-------

c) Teoria umowy	67—83
---------------------------	-------

Jest to najbardziej doniosła teoria prawna. Jej poprzednicy w starożytności. Wpływ wyobrażeń żydowskich na średniowiecze i czasy nowsze. Cele polityczne tej teorii. Początkowa przewaga wyobrażenia o umowie podmiotu, podporządkującego sobie poddanych, nad wyobrażeniami o umowie społecznej	67— 71
Rozwój nauki o umowie społecznej. Jej naukowe rozwinięcie przez Hobbesa, racjonalny charakter jego nauki . .	71— 76
Locke — Pufendorf, Rousseau	76— 78
Kant (Svarez). Znaczenie racjonalnej myśli zasadniczej jego nauki. Logiczne uzupełnienie nauki przez Fichtego. Historyczny wpływ teorii umowy	78— 83
4) Teoria etyczna	83— 84
5) Teoria psychologiczna	84— 85
III. Systematyczny rozwój nauki o uzasadnieniu państwa	85— 95
Państwowej władzy opartej na przymusie nie wyjaśnia teoria psychologiczno-historyczna. Organizacja, jako warunek wszelkiej skutecznej działalności społecznej. Błąd zasadniczy anarchistycznych i socjalistycznych teorii	85— 92
Porządek prawny jest jedyną gwarancją życia społecznego. Kwestja uzasadnienia państwa sprowadza się do kwestji uzasadnienia prawa. Niemożliwe jest ogólne uzasadnienie konkretnego państwa	92— 95
Rozdział ósmy. Nauka o celach państwa	96—131
I. Zagadnienie	96—115
Zaniedbywanie tej kwestji w nowoczesnych czasach. Różnorodność formułowania kwestji celu obiektywnego, uniwersalnego u Platona i chrześcijańskiej teologii. Zaprzeczenie jej przez pogląd mechaniczno-materjalistyczny, potwierdzenie przez pogląd teleologiczny. Kwestja celu obiektywnego, partykularnego. Dowolność w jej rozwiązywaniu, jej znaczenie dla świadomości ogółu	96— 99
Kwestja celu subiektywnego, jego konieczność. Podporządkowanie różnorodnych celów, celom najwyższym. Formalna definicja państwa nie wystarcza dla gruntownego poznania państwa	100—103
Praktyczne znaczenie poznania celu państwa, granice tego poznania	103—105
II. Przegląd poszczególnych teorii o celu państwa . . .	105—115
Teorie te u Arystotelesa, rzymian i w nowej literaturze dotyczącej prawa naturalnego. Jej przeobrażenie się ze zwycięstwem szkoły historycznej. Nauka o bezcelowości państwa L. s. Haller, nieporozumienie co do celów i funkcji Wpływ typu idealnego na dawniejsze teorie o celu. Teoria o celu absolutnym, jej rdzeń agitatorski. Względnie konkretne cele	

państwa. Podział teorii absolutnych	105—108
1. Nauka o ekspansywnych celach państwa	108—112
a) teoria eudemonistyczno-utyliarna	108—110
b) teoria etyczna	110—112
Odmiana. Nauka o religijnem powołaniu państwa.	
2. Nauka o ograniczonych celach państwa	112—115
Cel państwa: Bezpieczeństwo, wolność lub prawo. Różne pojmowanie wolności. Uzasadnienie Locke'a liberalnej teorii prawa. Cel prawa u Kanta i jego szkoły. Nowszy liberalizm. Zbyt ciasne pojmowanie celu państwa. Żądanie ustawy, jako ograniczenia wolności: w starożytności, u Hobbes'a, Rousseau. Teorie jedności.	
Teorie względne	115—116
III. Rozwój teorii o względnych celach państwa	116—131
1. Psychologiczne i fizyczne granice działalności pań- stwa. Regulujący wpływ poznania tego faktu na życie pań- stwowe	116—117
2. Państwu właściwe są solidarne przejawy życia ludz- kiego. Sprowadzają się one do ochrony, porządkowania, wza- jemnego popierania. Rozwój indywidualności, jako interesu solidarności. Wzrastanie solidarności interesów ze wzrostem kultury. Wyłączne i współzawodniczące z sobą cele państwa.	117—120
3. Wyłączne zadania państwa: ochrona ogółu i jego członków, zachowanie i umocnienie uznania międzynarodowego, utrzymanie i popieranie własnego bytu drogą wewnętrznej działalności państwa	120—122
4. Wyłączne zadania państwa: świadome rozwijanie i utrzymywanie porządku prawnego, a tem samem popieranie interesów kultury.	122—123
5. Wyższe cele kulturalne w roli środków służących do zachowania władzy, zapewnienia ochrony i pielęgnowania prawa	123—125
6. Stosunek państwa do poszczególnych interesów. Ten- dencja ku wzrostowi organizacji, socjalizacji, centralizacji, międzynarodowej administracji. Stanowisko ewolucjonistyczne w stosunku do opieki społecznej	125—128
7. Zestawienie ogólne. Solidarne interesy indywidualne, narodowe, interesy ludzkości	128—131
Rozdział dziewiąty. Powstawanie państwa i jego upadek	131—151
1. Powstawanie państwa	131—148

Samorodne, pierwotne powstawanie państwa i wtórne po-
wstawanie państwa. Państwo, jako wytwór skłonności ludzkich,
jego powstawanie towarzyszy tworzeniu się prawa. Dla starożyt-
nego sposobu myślenia ma powstawanie państwa charakter czy-
sto faktyczny. Pojmowane bywa jako proces prawny, tak w śred-
niowieczu a potem w nowszych naukach. Błądność tego pojmo-
wania. Własna wola państwa jest jego podstawą prawną.

Sam akt tworzenia państwa powstaje poza prawem. Formalna wolność i materialna zależność nowoczesnego państwa. Dzie-
dzictwo państwa. Odstępowanie obszarów. Przeobrażanie się
państw oraz ich powstawanie na nowo. Przeobrażanie się
państwa przy zrzeczeniu się suwerenności.

2. Upadek państwa 131—151

Tylko faktyczny upadek lub też faktyczny i jednocześnie
prawny. Legalne samozniszczenie się państwa, legalne wcie-
lenie. Zupełny upadek. Odrywanie się państw. Błędność za-
sady legitymizmu. Prawo i słusność, jako sprawdziany. Mo-
żliwość wątpliwości.

Rozdział dziesiąty. Główne typy historyczne pań- stwa

152—195

Przeciwieństwo lub uzgodnienie dawnych stosunków pań-
stwowych ze stosunkami nowoczesnymi 152—153

1. Państwo starego wschodu 153—157

Nasze niedostateczne o niem wiadomości. Despotja po-
jęcie utarte. Jej oznaką jest przypadkowość gwarancji porządku
prawnego — teokracja oraz jej dwa typy zasadnicze. Pa-
nujący jest bądź to zastępcą władzy boskiej lub przez nią
ograniczony. Innym przykładem jest państwo izraelskie. Po-
woływanie się nań najrozmaitszych teorii politycznych.

2. Państwo helleńskie 157—176

Charakterystyka państwa helleńskiego w literaturze no-
woczesnej. Jego wszechwładza, rzekome pozbawienie praw
jednostki. Plato i Arystoteles jako pierwsze źródło tej nauki.
Do tego przyłącza się nowoczesny Liberalizm dla skonstruowa-
nia przeciwieństwa do nowoczesnego państwa. Wpływ B. Con-
stanta, za którym idą filologowie i historycy, a także Stahl,
R. v. Mohl i inni. Braki helleńskiego typu idealnego, opiera-
jącego się na spartańskim państwie militarnem. Ateny przed-
stawiają historyczne udoskonalenie greckiego państwa . . . 157—163

Charakterystyka miasta-polis. Wewnętrzna jego jedność
już od początku powstania — przyczyny tego zjawiska. Znacze-
nie jedności państwa i wspólnoty kultu religijnego. Panowanie
prawa. Rozwój indywidualizmu w Atenach. Błędy F. de Cou-
langes'a 163—171

Szeroka istotna wolna od wpływów państwa sfera dzia-
łania jednostki. Brak poznania jej natury prawnej. Uznanie
praw prywatnych i politycznych. Ich ochrona prawna . . . 171—174

Bezpodstawność nauki Constanta — Stahla — Mohla . . . 174—175

Zestawienie charakterystyki greckiego państwa 175—176

3. Państwo rzymskie 176—180

Analogja do typu greckiego. Wpływ rzymskiego pań-
stwa na nowoczesne państwa. Różnica w stanowisku greckiej
i rzymskiej rodziny. Znaczenie rzymskiej rodziny dla charak-
teru państwa. Istotna wolna od wpływów państwa sfera dzia-
łania rzymskiego obywatela, podobnie jak w Helladzie. Pa-

nowanie prawa. Prawnicze ujmowanie właściwości obywatela jako wyobraziciela roszczeń do państwa. Stopnie obywatelstwa. Pełna osobowość zawarta tylko w obywatelu, także po zwycięstwie chrześcijaństwa. Coraz dalej idące pomniejszanie wolności indywidualnej w upadającym Rzymie. Zniszczenie tej wolności od czasów Konstantyna

4. Państwo średniowieczne 180—187

Jego przeciwieństwo do starożytnego. Z początku szczątkowe twory państwowe. Germańskie państwo — kraj bez centralizacji. Konieczność monarchicznej formy państwa. Dualizm pomiędzy prawem króla a ludu. Jego zaostrzenie się wskutek feudalizacji. Państwo stanowe — jego wyraz typowy

180—185

Ograniczenie przez kościół. Monistycznie ukształtowane włoskie republiki miejskie. Machiavelli. Kościół jako monistyczny pierwowzór dla państwa

185—187

5. Państwo nowożytne 187—195

Zwycięstwo państwa nad Kościołem od czasu reformacji. Książęca stanowa walka oraz jej rozwiązanie. Znaczenie rozwiązania w sensie absolutystycznym. Nowoczesne rewolucje. Starożytny punkt wyjścia jest punktem końcowym dla państwa nowożytnego. Państwo jednolite w teorii politycznej. Hobbes, Locke, Rousseau

187—191

Różnica pomiędzy nowożytnym a starożytnym państwem. Świadomość sfery życia jednostki, wolnej od wpływów państwa, jako rezultat pokonanego dualizmu

191—193

Wpływ także na szkołę prawa naturalnego. Przeciwieństwo starożytnej do nowożytnej nauki o państwie polega na przeciwieństwie monizmu do dualizmu.

193—195

Rozdział jedenasty. Państwo i prawo. 195—243

1) Zagadnienie prawa 295—200

Prawo jako wewnętrzne zjawisko człowieka. Podstawą jego jest przekonanie o jego ważności

195—197

Jego gwarancje państwowe i niepaństwowe. Normy prawne nie są normami przymusowymi lecz normami gwarancji

197—200

II. Poszczególne kwestje 200—243

1. Zagadnienia prawa państwowego 200—226

Czy istnieje prawo państwowe?

a) Normatywna siła faktów. Jej znaczenie dla powstania i bytu porządku prawnego oraz dla prawa państwowego. Władza i prawo nie tworzą przeciwieństw.

200—207

b) Przejście wyobrażenia prawa w fakt prawa. Prawo naturalne oraz jego znaczenie historyczne. Zarzucenie prawa naturalnego nie daje jeszcze wyjaśnienia. Opiera się ono na psychicznych właściwościach człowieka

207—216

c) Wzajemne uzupełnienie konserwatywnego i ewolucjonistycznego czynnika powstania prawa. System prawa pu-

blicznego nie jest zwarty. Luki konstytucji. Granicą prawa jest byt państwa. Zupełna anarchja jest niemożliwa przy rozwiniętej kulturze.	216—222
Granice prawa państwowego. Władza a prawo	222—226
2. Państwo a powstanie prawa	226—229
Pierwszeństwo państwa. Postępujący naprzód rozwój prawa od związku cieśniejszego do większego. Tworzenie prawa bierze całkowicie na siebie państwo nowożytne.	
3. Państwo związane jest ze swem prawem	220—233
Państwo zobowiązuje się przez każdą ustawę. Społeczno-psychologiczna podstawa państwowych stosunków prawnych. Historyczny rozwój poglądów w tej sprawie. Składniki prawa stałe i zmienne. Niemożliwość obowiązków państwowych z punktu widzenia konsekwentnego absolutystycznego pojmowania państwa	233—237
4) Państwo a prawo narodów	237—241
Powstanie prawa narodów w chrześcijańskim świecie państw. Sprawdzian jego bytu, jego uznanie przez państwa. Prawo narodów posiada wszystkie oznaki prawa. Braki prawa narodów. Prawo narodów jest prawem anarchicznym.	

Księga trzecia.

Ogólna nauka prawa państwowego.

Rozdział dwunasty. Podział prawa publicznego	242—253
Prawo prywatne i publiczne. Wszelkie prawo prywatne jest prawem społecznem i opiera się na prawie publicznem. Trudności przy rozgraniczeniu dla dziedzin prawnych.	242—245
Samodzielność prawa publicznego. Władza państwowa jest władzą prawną, ograniczoną przez prawo narodów i prawo państwowe. Rozdział prawa publicznego na prawo wymiaru sprawiedliwości, administracyjne i prawo państwowe w ścisłym tego słowa znaczeniu. Prawo związków publicznych, jako część prawa państwowego. Stanowisko prawa kościelnego. Podział całego prawa państwowego.	245—253
Rozdział trzynasty. Stanowisko prawne czynników państwa	254—295
1. Terytorjum państwa	254—267
Istota prawna terytorjum. Wyłączność terytorjum. Późniejsze wyjątki.	
1. przy kondominjum; 2. w państwie związkowym; 3. w drodze przyzwolenia opartego na prawie narodów; 4. w drodze okupacji wojskowej.	254—256
Terytorjum jest podstawą przestrzenną rozwoju panowania państwa nawewnętrznie i nazewnętrznie. Nie dominium, lecz imperjum. Niemożliwość własności publicznej. Panowanie nad te-	

rytorjum ma charakter nie rzeczowo prawny, lecz osobowo prawny. Prawo państwowe do terytorjum jest prawem o charakterze wyłącznym refleksyjnym	256—259
Niepodzielność terytorjum państwa. Nabycie terytorjum państwowego	259—261
Terytorjum związków komunalnych	261—262
Znaczenie nowoczesnego poglądu na kryterjum	262—267
 2. Lud państwa.	267—288
Lud w swej właściwości jako podmiot i przedmiot. Lud jako zrzeszenie członków państwa i jako ogół poddanych	267—270
Uczestnictwo w państwie i podmiotowe prawo publiczne. Wyłonienie się podmiotowych praw publicznych z dualizmu średniowiecznego. Pierwsze uznanie przyrodzonych praw człowieka w wyniku reformacji	270—273
Stanowisko prawa natury wobec praw człowieka. Locke i Blackstone. Amerykańskie deklaracje praw	273—277
Francuska deklaracja praw z roku 1785 i jej wpływ.	278
Nowoczesne teorie podmiotowego prawa publicznego. Istota tego prawa	278—281
Trzy kategorie roszczeń publiczno-prawnych: 1. Roszczenie o wolność od państwa. 2. Roszczenie o pozytywne świadczenia państwa. Roszczenie o świadczenia dla państwa. Istota prawa wyborczego	281—286
Prawa publiczne związków	286—287
Jednostki i związki jako przedmiot władzy państwowej. Jedność ludu państwa; lud państwa ujmowany być może jedynie w ramach państwa.	287—288
3. Władza państwowa	288—295
Istota władzy panującej; odróżnianie tej władzy od innych władz	288—291
Wchłanianie władz niższych przez władzę państwową	291—294
Władza państwowa jako przedmiot prawa państwowego	294—295
 Rozdział czternasty. Właściwości władzy państwowej.	295—364
I. Suwerenność	295—349
1. Historia pojęcia suwerenności	295—334
Suwerenność jest początkowo wyobrażeniem politycznym. 1. Starożytne wyobrażenie autarkji. Pojęcie suwerenności pozostaje obce dla pojęć starożytnych	296—300
2. Wyłonienie się wyobrażenia suwerenności z przeciwieństwa pomiędzy państwem a innymi czynnikami w średniowieczu. Urzędowa kościelna nauka o państwie nie umiała podążyć za tym procesem, względnie nie podążyła za nim całkowicie. Francuskie prawo państwowe XVI stulecia. Teoria suwerenności Bodina. Jej charakter negatywny.	300—314
3. Suwerenność i absolutna władza księcia. Wyprowadzenie władzy księcia z woli ludu. Utożsamianie suwerenno-	

ści państwa i organu. Loyseau i Grotius przeczuwają właściwy stosunek pomiędzy temi odmianami suwerenności 314—321

4. Próby nadania suwerenności pozytywnej treści. Utożsamienie władzy państwowej i suwerenności. Wyprowadzenie z prawa pozytywnego teorii ogólnych u Bodina, Hobbesa i Locke'a. Wady tych usiłowań. Ich wielkie znaczenie polityczne w praktyce 321—325

1. Późniejszy los pojęcia suwerenności w różnych jego ujęciach; ich znaczenie praktyczne. Suwerenność ludu i zasada monarchistyczna. Wyraźniejsze sprecyzowanie teorii zapoczątkowali w nowoczesnej niemieckiej nauce prawa państwowego Albrecht i Gerber 325—334

2. Istota suwerenności 334—349

Ważne wnioski z historii pojęcia suwerenności 334—335

a) formalny charakter suwerenności 335—344

Suwerenność jest władzą niezależną i najwyższą. Suwerenność jest pojęciem prawnym. Prawna niemożliwość anarchii. Samoskrępowanie państwa przy działalności prawotwórczej w dziedzinie prawa narodów. Paralela z autonomją moralną. Przemiany w teoriach etycznych i prawniczych. Nieograniczalność państwa jako pomocnicze pojęcie prawne.

b) Suwerenność i władza państwowa 344—346

Suwerenność nie posiada treści pozytywnej. Treść władzy państwowej zmienia się w przebiegu dziejów.

c) Suwerenność nie jest istotną oznaką władzy państwowej 346—349

Suwerenność nie jest kategorią absolutną, lecz historyczną. Historia różnicy pomiędzy państwami suwerennymi i niesuwerennymi.

II. Zdolność do samodzielnego organizowania się i do samodzielnego panowania 349—356

Istotna oznaka państwa; samowładna władza panowania w własnej organizacji. Niemieckie państwa — członkowie, kantony szwajcarskie, stany amerykańskie są państwami. Związki komunalne, Alzacja i Lotaryngja, kolonie angielskie, Królestwa i kraje austriackie nie są państwami. Tożsamość organów najwyższych pociąga za sobą tożsamość państwa. Autonomja, własna administracja; własne orzecznictwo jest dalszą oznaką państwa. Zamiana państwa zależnego na suwerenne. Granica pomiędzy państwem suwerennym i niesuwerennym.

III. Niepodzielność władzy państwowej 356—362

Pomieszczenie pojęć władzy państwowej i suwerenności 356—457

1. Teoria podziału władz 357—361

Negowanie teorii przez prawo natury. Hobbes, Rousseau. Modyfikacje u Locke'a i Blackstone'a. Władze oddzielone u Montesquieu. Zaostrzenie teorii przez Kanta. Wątpliwości natury publicznej i teoretycznej, podnoszone przeciwko tej teorii Sieyès. Jedność władzy państwowej w wielości jej organów.

2. Podział władzy państwowej („suwerenności“) w państwie związkowym, wpływ Tocqueville's'a. Podział kompetencji nie jest podziałem władzy państwowej	362—364
--	---------

Rozdział piętnasty. Konstytucja państwa 365—

Konieczność konstytucji dla każdego państwa. Jej zwykła treść	365—
1. Przegląd historii konstytucji	365—391
Pojęcie konstytucji w znaczeniu materialnem sięga czasów starożytnych. Wpływ konstytucji na prawo natury. Powstanie pojęcia konstytucji pisanych	365—368
2) Konstytucje w znaczeniu formalnem. Lex fundamentalis, loi fondamentale. Stosunek ustawy zasadniczej do umowy konstytucyjnej. Agreement of the People. Cromwell i „Instrument of Government“. Porzucenie zasady większości	368—372
3) Teorie prawa natury, dotyczące ustaw zasadniczych. Hobbes, Locke, Pufendorf, Böhmer, Wolff, Vattel, Rousseau	372—374
4. Początki konstytucji pisanych w kolonjach amerykańskich Anglii (Charty). Ich znaczenie dla konstytucji europejskich. Ich części składowe. Bill of Right, — Plan of Government. Zmiany konstytucji. Konstytucje Stanów Zjednoczonych z r. 1787.	375—381
5. Konstytucje europejskie. Charakter poszczególnych konstytucji francuskich. Wpływ tych konstytucji na Europę kontynentalną	381—388
6. Konstytucja belgijska z r. 1831 i jej wpływ.	389—390
7. Konstytucje Szwecji, Danji, państw Bałkańskich i Szwajcarji.	390—391
II. Znaczenie konstytucji w prawie teraźniejszości	391—399
Państwa, posiadające dokumenty konstytucyjne i państwa bez tych dokumentów. Treść konstytucji. Prawna oznaka konstytucji	391—394
Konstytucja niewzruszalna i konstytucja elastyczna. Krytyka obydwu. Konstytucje niewzruszalne nie mogą zapobiec głębokim zmianom. Zmiany konstytucyjne. Zmiany konstytucyjne drogą parlamentarnego regulaminu	394—399

Rozdział szesnasty. Organy państwa. 400—425

I. Rozważania ogólne.	400—404
Psychologiczna synteza jedności związku. Istotna organizacja jako zjawisko pojawiające się wśród ludzi.	
II. Rodzaje organów państwa	404—425
1. Organy bezpośrednie	404—417
a. Ich istota. Indywidualny organ, kolegium, osoby prawne jako organy bezpośrednie. Organy kreacji. Pierwotne, wtórne, pojedyncze, spotęgowane, samodzielne, niesamodzielne, normalne i nadzwyczajne	404—408

b. Przeciwnieństwo politycznego i prawnego punktu widzenia. Cała władza państwa nie musi przysługiwać jednemu organowi	408—412
c. Wyobrazicielem władzy państwowej jest tylko państwo. Konieczność najwyższego organu. Wyjątek stanowi państwo związkowe.	412—417
2. Organy pośrednie	417—419
Samodzielne, niesamodzielne, pojedyncze, spotęgowane, konieczne, fakultatywne, pośrednie. Przeciwnieństwo bezpośrednich i pośrednich organów w związkach. Bezpośrednie i pośrednie urzędy państwowe	
3. Stanowisko prawne organów państwa	419—425
Jedność państwa i organu. Organ nie jest nigdy osobą, nie posiada własnego prawa, lecz uprawnienia. Prawo wyobraziciela organu do stanowiska organu. Prawo indywidualne a kompetencja organu.	

Rozdział siedemnasty. Przedstawicielstwo i organy przedstawicielskie.

1. Idea przedstawicielstwa jest ideą czysto prawniczą	426—427
2. Dzieje poprzedzające nowoczesne wyobrażenia. Helada i Rzym. Reprezentacyjny charakter magistratury, princepsa, senatu w Rzymie. Idea reprezentacji w średniowieczu. Zastępstwo uzależnione. Rozwój angielskiego parlamentu do stanowiska przedstawiciela całego ludu. Proces historyczny we Francji. Sieyès—Rousseau. Stany Zjednoczone. Ich wpływ na Francję.	427—437
3. Niejasności w literaturze. Ich krytyka.	437—442
4. Rozwiązanie zagadnienia. Lud i przedstawicielstwo ludowe jako bezpośrednie organy wtórne. Prawny stosunek organu pomiędzy ludem a jego przedstawicielami. Różnorodna organizacja ludu, jako organu pierwotnego. Wznowienie integralne i prawo rozwiązania w tem oświeceniu	442—450
5. Dawne wyobrażenia monarchy jako delegowanego. Pogląd Rousseau oparty na prawie naturalnem. Demokratyczno-republikańskie głowy państwa jako bezpośrednie wtórne organy państwa. Monarchowie jako pierwotne organy państwa. Stanowisko sędziów jako organów. Charakter nowszych państwowych urzędów administracji.	450—452
6. Związki publiczno-prawne oraz ich organy reprezentacji.	452—453

Rozdział osiemnasty. Funkcje państwa

1. Historia nauki o funkcjach państwa.	454—464
Wpływ konkretnej organizacji państwowej na naukę o funkcjach. Arystoteles, Bodin, Hobbes, Pufendorf. Podział według praw zwierzchniczych władzy. Według systemu urzędów. Höpfer Schlözer, Gönner, Leist. Próby oddzielenia wymiaru sprawiedliwości od administracji	454—460

Najważniejsze rozróżnianie funkcji państwa na podstawie przeciwieństwa osobowych czynników państwa. Marsyliusz z Padwy. Monachomachja. Hobbes, Locke. 460—461

Montesquieu 461—463

Rousseau, Clermont-Tonnère, Benjamin Constant. Poglądy niemieckie 463—464

II. Podział funkcji państwa 465—483

Możliwość różnorodnych podziałów, z których niewiele posiada wartość. Rozłożenie działalności państwa na dziedziny administracji nie jest podziałem naukowym 465—466

1. Wpływ Montesquieu'go na teorię niemiecką. Funkcje materialne i formalne. Funkcje materialne i prawodawstwo, orzecznictwo sądowe, administracja. Czynności nadzwyczajne państwa. Stosunek teorii o państwie praworządne Mohla, Stahla i Gneista do teorii starożytnej. Funkcje formalne: prawodawstwo formalne, administracja formalna, sprawiedliwość. Niemożność ścisłego podziału w praktyce. 466—475

2. Zależna i wolna działalność państwa. Prerogatywa Lockego obok egzekutywy. Teoria francuska. Administracja materialna złożona z władzy rządzącej i wykonawczej. Wolna działalność sędziego. Obowiązki organów bezpośrednich określone jako uprawnienia władzy. Działalność zależna w ustawodawstwie, administracji, sądownictwie. Wykonywanie woli państwa za pośrednictwem podległych tej woli 475—481

3. Działalność zwierzchnicza i społeczna. Dziedziny działalności społecznej 481—483

Rozdział dziewiętnasty. Rozczłonkowanie państwa . 484—518

I. Znaczenie zagadnienia 484—492

Typowe wyobrażenia państwa zapożyczone są od państwa jednolitego. Starożytny typ idealny. Jego wpływ na poglądy średniowieczne. Walka z absolutyzmem jako punkt wyjścia nauki o rozczłonkowaniu państwa. Centralizacja i decentralizacja. Samorząd oraz jego różnorodne znaczenie. Różnica pomiędzy angielskim samorządem a jego formą kontynentalną—wzajemne oddziaływanie na siebie obydwu. Administracyjna decentralizacja. Decentralizacja przez samorząd.

II. Rodzaje rozczłonkowania państwa 492—518

1. Decentralizacja administracyjna 492—496

System prowincjonalny (Islandja). System centralny. Decentralizacja przez urzędy pośrednie i lokalna.

2. Decentralizacja przez samorząd 496—506

Wspólna cecha negatywna wszelkiego samorządu. Samorząd na zasadzie prawa i na zasadzie obowiązku. Jednostek i związków. Angielska administracja przy pomocy urzędów honorowych. Różne odmiany. Mieszane urzędy państwowe. Bierne i czynne publiczno-prawne związki. Typ ostatniego rodzaju w Anglii. Typ pierwszy—gmina państw kontynental-

nych. Prawo do samorządu w Anglii i na kontynencie. Gmina jako typ związku uprawnionego do samorządu. Jej imperjum jest charakteru pochodnego. Samodzielny i poręczony zakres działania gminy. Zestawienie ogólne.

3. Decentralizacja przez kraje (Fragmenty państw) . . .	506—508
Istniejące pojęcia państwowo-prawne nie wystarczają do ujęcia wszelkich istniejących twórców państwowych. Przegląd tych twórców o niezupełnej jedności	506—508
a) Terytorjum i lud nie tworzą jedności pod względem prawno-państwowym. Stany prowizoryczne o krótszym lub dłuższym trwaniu. Bośnia i Hercegowina. Zasadniczy rozdział zdobyczy, z tytułu prawa międzynarodowego od terytorjum państwowego nabywcy. Niemiecki protektorat	508—510
b) Kraje o specjalnych organach prawodawczych: Kanada, Kapland, Unja południowo-afrykańska, Kolonie australijskie, kraje austriackie, Alzacja Lotaryngja	511—514
c) Chorwacja i Finlandja. Ich najwyższe organy zbiegają się z najwyższymi organami ich państw zwierzchniczych. Stąd więc same nie są państwami	514
d) Kraj uboczny, kraj jako integralny członek państwa	515—517
e) Kraje niezorganizowane i zorganizowane. Polityczne znaczenie decentralizacji przez kraje	517—518

Rozdział dwudziesty. Formy państwa. 519—592

I. Podział form państwa	519—527
Stare zagadnienie. Możliwość licznych podziałów. Mała wartość wielu kategorii. Władza państwowa, jako najbardziej państwu właściwy czynnik państwa. Stałe formalne stosunki woli. Rodzaj powstawania woli, jako prawna zasada rozróżniania. Wola fizyczna i wola prawna. Starożytna nauka o państwie: Macchiavelli. Monarchja. Republika.	
II. Monarchja	527—566
1. Istota monarchji	527—544
Monarchja jako państwo pod wodzą jednej fizycznej woli. Historycznie zmienne stanowisko monarchy. Monarcha jako czynnik stojący ponad państwem i poza niem i jako czynnik wewnętrzny państwa	527—528
a) Monarcha jako Bóg lub boski zastępca. Monarchja patriarchalna jako odrębny rodzaj tego typu	528—529
b) Monarcha jako właściciel państwa	529—530
c) Monarcha jako członek państwa i organ państwa	530—544
W starożytnej nauce o państwie, w średniowieczu, w nowszej absolutystycznej nauce o państwie. Książę panujący jako reprezentant ludu. Hobbes, Ludwik XIV, Fryderyk Wielki. Leopold II. Nowsze pojmowanie monarchy, jako organu państwowego. Przestarzała formułka monarchy, jako pojęciowo nieodzownego posiadacza całej władzy państwowej. Monarcha jako punkt wyjścia funkcji państwowych. Zmiana konstytucji	

tylko za zgodą monarchy. Monarchja o większej liczbie monarchicznych osób.

2. Rodzaje monarchji 544—566

Różnice prawne jako zasada podziału. Dożywotnie piastowanie godności. Nieodpowiedzialność, ciągłość stanowiska monarchy nie są zasadami na których opiera się podział . . 544—548

a) Monarchja z wyboru i monarchja dziedziczna . . . 548—551

O dziedziczności korony. Monarchja dziedziczna. Monarchja na zasadzie umowy zabezpieczającej wzajemność sukcesji. Adoptowanie. Mianowanie.

b) Nieograniczona i ograniczona monarchja 551—566

W monarchji absolutnej tylko monarcha jest bezpośrednim organem państwa. Gwarancje przeciwko samowolnej administracji. Dotrzymywanie granic konstytucyjnych uwarunkowane jest tylko przez prawnie określoną wolę monarchy. Zagadnienie ograniczenia władzy w starożytności 551—553

Jej ujmowanie w czasach średniowiecznych i nowożytnych. Trwale, prawne ograniczenie monarchy wyszło z średniowiecznego dualizmu. Monarchja stanowa. Prawo księcia i stanów jest równomiernie prawem pierwotnem. Odmiany tego stosunku zasadniczego. Pokonanie stanowego dualizmu przez państwo nowożytne: na kontynencie przez monarchję absolutną, w Anglii przez monarchję konstytucyjną. Przeobrażenie się angielskich stanów na organy państwowe. Historyczne następowanie po sobie monarchji stanowej konstytucyjnej i parlamentarnej. Ostatnia forma nie da się ująć prawnie, jest to odmiana polityczna monarchji 553—561

Recepcja systemu konstytucyjnego w monarchji konstytucyjnej. Dualizm organów bezpośrednich monarchy i parlamentu. Istnieją trzy polityczne możliwości. Przewaga monarchy, przewaga parlamentu, równowaga obydwu. Różnica podstaw monarchji parlamentarnej w Anglii a na kontynencie. Wynika stąd różnica także stanowiska prawnego izb parlamentarnych 561—566

III. Republika 566—592

1. Istota republiki 566—569

Powstanie republiki na podstawie świadomego przeciwieństwa do monarchji. Republika jako niemonarchja. Pod względem prawnym są tylko ilościowe różnice pomiędzy różnymi rodzajami republiki. Różnorodność form w jakich istnieje republika. Rzesza niemiecka. Stany przejściowe pomiędzy monarchją a republiką. Teokratyzm a patrymonjalny typ republiki. 570—592

2. Rodzaje republiki 570—592

a) według liczby organów bezpośrednich. Republiki o jednym bezpośrednim i pierwotnym organie i o większej liczbie takich organów 570—592

b) według rodzajów organów bezpośrednich . . . 571—592

aa) Republiki o władcy korporacyjnym . . .	571—572
bb) Republiki oligokratyczne	572—573
cc) Republiki arystokratyczne lub rządy klasowe.	573—574
Zależność ich od społecznego uwarstwienia ludu.	
Przejście do republiki demokratycznej.	
dd) Republika demokratyczna	574—575
Jej charakter. Liczne różnice w zestawieniu panującego demосу. Jej większa niezależność od stosunków społecznych aniżeli w republice arystokratycznej.	
A. Demokracja starożytna.	575—576
B. Nowoczesna demokracja	577—592
Nowoczesne idee demokratyczne jako rezultat ogólnych czynników duchowych. Ich związek z prawem naturalnem. .	
a) aa) Republiki demokratyczne oparte na gminach ludowych o charakterze doradczym, z prawem uchwalania.	581—582
bb) Czysto reprezentacyjne republiki demokratyczne.	582—584
cc) Reprezentacyjne republiki demokratyczne z bezpośrednimi instytucjami demokratycznymi	584—588
Referendum i jego rodzaje. Republiki o jednolitem i dualistycznie zorganizowanym prawodawstwie.	
b) Podział według rodzajów ustanawiania i organizacji rządu. Ustanawianie: wybór najwyższych organów rządowych przez lud, bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawicielstwa ludowego. Przeważnie polityczne znaczenie tego rodzaju podziału. Organizacja: Głowa państwa jednostkowa i kolegjalna. Republika z prezydentem na czele. Jej różne odcienie. Prezydent konstytucyjny, parlamentarny, podległy legislatywie szef egzekutywy. Mimo powstania prezydentury z idei królestwa, prezydent nie jest nigdy najwyższym organem	588—592
Rozdział dwudziesty pierwszy. Zespolenia państw.	
I. Rozważania wstępne	593—647
1. Zagadnienie zspolenia państw nietknięte niemal przez starożytną naukę o państwie. Dziś jeszcze panuje niejasność w tej dziedzinie	593—594
2. Systemy państw są zspoleniami o charakterze społecznym, nie prawnym. Umowy poszczególne, układy, związki administracyjne	594—596
3. Zspolenia państwowe w ściślejszem rozumieniu jako trwałe związki prawne natury politycznej. Różnica od przymierza	597—598
4. Zorganizowane i niezorganizowane zspolenia o cha-	

rakterze międzynarodowo-prawnym i państwowo-prawnym. Ściśle rozgraniczenie tego podziału niemożliwe	599—600
II. Rodzaje zespoleń państw (w ścisłym znaczeniu)	600—647
A. Pozorne zespoleń państw	600—601
B. Zespoleń państw w sensie prawnym	601—647
1. Stosunki zależności ustalone na podstawie prawa narodów	601—605
Protektoraty i inne formy zespoleń. Te ostatnie nie należą do zorganizowanych.	
2. Państwo zwierzchnicze z państwami podległymi (państwo państw)	605—607
Jest to zespoleń na podstawie prawa państwowego. Typ prastary. Nie jest tu konieczny związek pomiędzy życiem politycznym państwa zwierzchniczego i państwa podległego. Państwo państw należy przeważnie do zespoleń niezorganizowanych. Różnorodne przyczyny historyczne jego powstania. Dla zachodu należy forma ta do przeszłości.	
3. Unje monarchistyczne. Unja personalna i realna	607—620
W unji personalnej wspólność fizycznej osoby monarchy jest prawnie przypadkowa, w unji realnej prawnie zamierzona	
Unja personalna prawnie małoznacząca, lecz doniosła pod względem politycznym Wojna pomiędzy państwami złączonymi unją — personalną niemożliwa, możliwy natomiast międzynarodowy przymus niewojennej natury	607—608
Unja realna jest zespoleń zorganizowanym. Członkowie unji realnej są od siebie zupełnie niezależni pod względem prawnym. Unja realna jest zespoleń opartem na prawie narodów, ale skutki jej są państwowo-prawne. Austro-Węgry, Szwecja, Norwegja	608—611
Nowe utworzenie się tego rodzaju unji nieprawdopodobne. Ich bezwartościowość dla państw niemieckich. Stany prowizoryczne państw wchodzących w skład innych nie są unją realną lub personalną. Istotą unji realnej jest jej trwałość	
4. Związek państw	612—617
Dzięki cechom trwałości i wszechstronności i dzięki swym stałym organom wznosi się związek państw ponad aljanse dla celów obrony. Władza związku nie jest władzą państwową, nie wykonywa on imperjum a ma tylko moc przymusu na podstawie prawa narodów. Związek państw jako społeczność na prawie narodów oparta. Przedmiotem władzy związkowej są tylko państwa	
Przy ustalaniu typu związku państw nie można posługiwać się twórcami starożytnymi i średniowiecznymi. Nauka Calhoun'a. Cechą stałą: suwerenność członków związku. Związek państw jako niezadowolająca forma trwałej organizacji	
5. Państwo związkowe	620—624
Państwo to jest suwerenne. Jego władza państwowa pochodzi od państw członków. Jest to zespoleń państw na	
	624—627
	628—647

podstawie prawa państwowego. Państwa poszczególne jako organy władzy związkowej. Państwowy charakter członków państw pod dwoma względami: jako wspólnot wolnych od władzy związkowej i jako wyobrazicieli publiczno-prawnych uprawnień w stosunku do państwa związkowego. Podstawą państwa związkowego jest porządek konstytucyjny, nie umowny. Poprzedzające go fakty przy powstaniu związku mają w praktyce doniosłe znaczenie 628—638

Istnieją dwie możliwości późniejszego wstąpienia do związku państw członków. Stanowisko prawne państw członków należy podobnie jak stanowisko jednostek rozpatrywać pod czterema względami. Prawa władzy związkowej. Niema granic dla rozwoju jego kompetencji wobec państw członków . . . 638—644

Państwo związkowe jest jedynie zdrową i normalną formą związku państw o charakterze politycznym 644—647

Rozdział dwudziesty drugi. Gwarancje prawa publicznego

I. Gwarancje społeczne	648—655
II. Gwarancje polityczne	649
III. Gwarancje prawne	649—651
1. Kontrola administracyjna, finansowa i parlamentarna	651—655
2. Indywidualna odpowiedzialność wyobrazicieli stosunku państwowych organów do państwa	652
3. Wymiar sprawiedliwości jako funkcja państwowa w obronie prawa	652—653
4. Środki prawne podległych władzy, służące ku obronie ich praw indywidualnych. Zakończenie	653—654
	654—655